

УДК 792(477).03(091)"1941/1943"
DOI: 10.24919/2312-2595.1/43.184272

Лідія НЕСТЕРЕНКО

кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання, Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського, 83, вул. Слобідська, м. Чернігів, Україна, індекс 14021 (lidnesa@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5353-2922>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/AAB-3456-2019>

Бібліографічний опис статті: Нестеренко, Л. (2019). Роль П.І. Шипенка у відновленні діяльності Прилуцького міського театру імені Тараса Шевченка в роки нацистської окупації (вересень 1941 – вересень 1943 р.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 1/43, 165–179. doi: 10.24919/2312-2595.1/43.184272.

РОЛЬ П.І. ШИПЕНКА У ВІДНОВЛЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИЛУЦЬКОГО МІСЬКОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (вересень 1941 – вересень 1943 р.)

Анотація. *Метою статті є вивчення діяльності директора та художнього керівника Прилуцького міського театру імені Тараса Шевченка Петра Івановича Шипенка в період окупації м. Прилуки нацистами (вересень 1941 – вересень 1943 р.).* **Методологія дослідження** базується на принципах науковості, системності та історизму. Під час роботи було використано конкретно-пошуковий, історико-системний методи, а також методи аналізу, синтезу та узагальнення. **Наукова новизна** полягає в тому, що на основі архівних документів, уведених до наукового обігу вперше, було досліджено біографічні дані директора театру П.І. Шипенка; з'ясовано його роль у відновленні та розбудові Прилуцького міського театру імені Тараса Шевченка; проаналізовано основні напрями діяльності театру. **Висновки.** *Завдяки наполегливій праці директора та художнього керівника театру*

ру П.І. Шипенка колектив продовжив театральні традиції до воєнного часу. За два роки акторський склад постійно кількісно і творчо зростає. Мистецький доробок трупи характеризується десятками прем'єр класичних драматичних творів українських і зарубіжних авторів, а також численними гастролями в містах і селах Чернігівської області.

Ключові слова: Петро Іванович Шипенко; нацистський окупаційний режим; м. Прилуки; Прилуцький міський театр імені Т. Шевченка; вистави; гастролі.

Lidiia NESTERENKO

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Sciences and their Teaching Methods, K. Ushynskiy Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, 83 Slobidska Str., Chernihiv, Ukraine, postal code 14021 (lidnesa@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5353-2922>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/AAB-3456-2019>

To cite this article: Nesterenko, L. (2019). Rol P.I. Shypenko u vidnovlenni diialnosti Pryluts'koho miskoho teatru imeni Tarasa Shevchenka v roky natsyystskoi okupatsii (veresen 1941 – veresen 1943 r.) [The role of P.I. Shypenko in revival of the Taras Shevchenko Pryluky City Theatre during the Nazi occupation (September 1941 – September 1943)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobys'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 1/43*, 165–179. doi: 10.24919/2312-2595.1/43.184272 [in Ukrainian].

THE ROLE OF P.I. SHYPENKO IN REVIVAL OF THE TARAS SHEVCHENKO PRYLUKY CITY THEATRE DURING THE NAZI OCCUPATION (September 1941 – September 1943)

Summary. *The aim of this research is to study the activities of Petro Ivanovych Shypenko, the manager and artistic director of the Taras Shevchenko Pryluky City Theatre, during the period of Nazi occupation of Pryluky city (September 1941 – September 1943). The methodology of the study is based on scientific principles, systematic*

approach and historicism. Specific searching and historical-systematic methods were used during the research. Also there were used methods of analysis, synthesis and generalization. The scientific novelty is that the biographical data of the theater director P.I. Shypenko were investigated on the basis of archival documents introduced into the scientific sphere for the first time. The role of P.I. Shypenko in renovating and development of the Taras Shevchenko Pryluky City Theatre was determined. The basic areas of theatre life were analyzed. Conclusions. Thanks to the hard work of P.I. Shypenko, the manager and artistic director of the theatre, the team continued the theatrical traditions of the pre-war period. Within two years the number of members of a theatre troupe increased and their creativity level rose. Artistic heritage of the team is characterized by dozens of premieres of classical works by Ukrainian and foreign authors, and also going on numerous tours to cities and villages of Chernihiv region.

Keywords: *Petro Ivanovych Shypenko; the Nazi occupation regime; Taras Shevchenko Pryluky City Theatre; performances; touring.*

В історії кожного народу є свої «білі плями». Їхня кількість залежить від низки чинників, найголовніші з яких: час виникнення й поширення писемності в країні, наявність власної держави, відсутність на своїй території воєн і катастроф, фізичне знищення очевидців та учасників подій, наявність джерел тощо. Україні в цьому сенсі не пощастило. Багатовікова відсутність власної державності згубно вплинула на розвиток історичної науки. Тому «білі плями» української історії, особливо ХХ ст., є наслідком як фізичного знищення очевидців подій та архівних фондів, так і закриття останніх для вивчення науковцями. Не стали винятком і документи часів Другої світової війни.

Постановка проблеми. Останніми роками було проведено велику роботу в плані повернення до наукового обігу низки документів державних і архівів СБУ, які кілька десятиліть зберігалося під грифом «цілковито таємно». Це дало можливість дослідникам розширити своє уявлення про нацистський окупаційний режим та дослідити ті питання, які в радянські часи та в перші десятиліття Української незалежності з ідеологічного погляду були заборонені та недосліджені.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Однією з малодосліджених

стала проблема розвитку культури й театрального мистецтва Чернігівщини на окупованій нацистами території. Зовсім невивченим є розвиток театру на Прилуччині в роки нацистської окупації (вересень 1941 – вересень 1943 р.). Тому **метою** цієї роботи є вивчення діяльності Прилуцького міського театру імені Тараса Шевченка в зазначений період. Для розв’язання мети було поставлено такі **завдання**: дослідити біографію та творчу діяльність директора і художнього керівника Прилуцького міського театру імені Тараса Шевченка Петра Івановича Шипенка; показати його роль у відновленні роботи театру в окупаційний час; проаналізувати мистецький доробок дворічної роботи колективу.

Джерельною базою цієї публікації є матеріали Держархіву Чернігівської області, де зберігаються тогочасні документи театру (ф. Р-4197), та АУ СБУ в Чернігівській області, в якому містяться кримінальні справи проти директора та акторів театру, які було порушено після вигнання нацистів з Чернігівщини. Важливим джерелом для висвітлення цієї теми виступають матеріали газет «Вісті Прилуччини», в яких подано низку публікацій про діяльність театру в зазначений період.

У вересні 1941 р. м. Прилуки було взято нацистськими військами. Розпочався окупаційний період, який тривав два роки. З приходом німців у місті поновилися робота шкіл, міської бібліотеки, краєзнавчого музею, а також міського театру імені Тараса Шевченка.

На початку жовтня 1941 р. завідуючий відділом народної освіти м. Прилуки Шиян*, до підпорядкування якого включили і театр, наказав кільком артистам, які не евакуювалися із міста, провести генеральне прибирання та зробити дрібний ремонт приміщення. Зазначимо, що під час наступу нацистських військ, у театрі було розквартировано німецькі військові частини. Як наслідок, приміщення було дуже брудним і засміченим. Керував ремонтними та відновлювальними роботами Петро Іванович Шипенко. Подамо його коротку біографію.

Петро Іванович Шипенко народився у 1898 р. у с. Вересоч Куликівського р-ну Чернігівської області. Він був найменшою дитиною в родині. За національністю – українець. Батько –

* Ім’я в документі відсутнє.

Іван Васильович Шипенко помер у 1899 р., коли сину був лише рік. Мати – Марія Миколаївна Шипенко. Батьки працювали на залізниці. У родині, крім Петра, було ще дві старші доньки: Софія (1885) та Меланія (1887)

Після закінчення педагогічної школи (1920), юнак почав працювати у місцевому театрі завідуючим з художньої пропаганди. З літа 1921 до 1924 р. стає артистом у Молодому театрі. З 1924 р. працював режисером у цьому ж театрі. Окрім цього, аж до 1929 р. був залучений до низки робіт щодо ліквідації неграмотності.

Один сезон, а саме 1929–1930 рр., Петро Іванович працював у театрі імені М. Заньковецької у м. Таганрог. Потім його перевели на роботу в Україну, де до 1932 р. він був артистом у Правобережному театрі.

У 1932 р. повернувся до м. Прилуки. До 1935 р. був керівником драматичного гуртка. З 1935 до 1938 р. знову артист Чернігівського драматичного театру імені Т. Шевченка. З 1938 – до початку війни 1941 рр. працював художнім керівником Чернігівської естради.

Петро Іванович мав родину. Його дружиною стала Раїса Федорівна Мельник (1911). Родина виховувала двох доньок. Старшою була Олена (1935), молодшою – Віра (1939).

На початок німецько-радянської війни Петро Іванович з родиною повернувся до м. Прилуки, де й проживав до початку нацистської окупації міста. На той час йому було вже 43 роки (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 5–5 зв., 13–13 зв.).

То ж коли завідуючий відділом народної освіти м. Прилуки Шиян попросив П. Шипенка організувати проведення ремонту у театрі, той погодився. З 1 жовтня 1941 р. його було тимчасово призначено директором театру з окладом 550 руб. на місяць. До організаційних заходів, окрім нього, були залучені Олександр Федорович Балабуха та Юхим Олександрович Власенко. З 10 жовтня заступником директора з господарської частини став В. Гущенко з окладом 200 руб. на місяць, бухгалтером – Н. Дубиненко зі щомісячним окладом 275 руб., касиром К. Савон із щомісячною зарплатнею 250 руб. З 20 жовтня електриком театру

став А. Поспелов. Його оклад становив також 250 руб. (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 2, арк. 2).

Для ремонту театру було сформовано бригаду робітників з 10 осіб, яка мала привезти паливо, вивезти сміття, помити стіни та підлогу тощо (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 2, арк. 1–1 зв.). На прохання Петра Івановича Прилуцький старостат для прибирання театру виділяв євреїв. 15 жовтня 1941 р. приміщення театру було відремонтоване та прибране і підготовлене до можливої роботи (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 22–22 зв.).

Протягом кінця жовтня – листопада 1941 р. директор в основному сформував колектив артистів, бухгалтерію, прийняв на роботу технічний персонал. Так, з 23 листопада 1941 р. на посаду прибиральниці театру було прийнято У. Скопеч, а з 26 – сторожем І. Агапова (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 1, арк. 23, 26).

Якщо говорити про загальну кількість працівників, то на час першої постановки (16 листопада 1941 р.) колектив налічував 43 особи. Далі ця кількість збільшувалася, і через рік (листопад 1942 р.) колектив театру складався із 140 осіб (7, 4). У січні 1943 р. у Прилуцькому театрі вже працювали 168 осіб. У театрі було 8 «цехів»: акторський, хорова капела, балетний цех, духовний оркестр, технічний персонал та ін. (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 32–32 зв.).

Хочеться відзначити, що з часу роботи Прилуцького театру, а саме з листопада 1941 р., репертуар п'єс і концертів затверджувала німецька комендатура. До квітня 1943 р. вона ж контролювала його роботу. У квітні 1943 р. у місті було створено відділ пропаганди, який взяв шефство над театром. З цього часу затвердженням репертуару п'єс та концертів та контролем діяльності роботи театру опікувався керівник відділу пропаганди (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 25).

Наведемо приклади такої «співпраці» дирекції театру зі своїм безпосереднім керівництвом. В одному із надрукованих театром запрошень читаємо: «Шановний пане ... Дирекція Прилуцького міського театру запрошує Вас бути присутнім на громадському перегляді п'єси «Хмара» О. Суходольського, який відбудеться у суботу 15-го листопада о 11 годині ранку і дати вказів-

ки щодо постановки п'єси. Дирекція театру» (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 8).

Такі запрошення до німецької комендатури, відділу пропаганди та ін. з театру надсилали перед кожною постановкою вистави. Туди ж напередодні концертів з театру також надсилали і концертні програми з прізвищами виконавців. Якщо зміст вистави чи концерту був керівництву міста відомий або його задовольняв, то чиновники просто давали дозвіл на її постановку. Прикладом може послужити дозвіл, наданий головою управління м. Прилуки Шамброю 28 грудня 1942 р. У документі чиновник вказав, що керівництво міста Прилуки не суперечить проти постановки комедії «Вій» (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 53).

Першу постановку колектив Прилуцького драматичного театру показав 16 листопада 1941 р. Нею стала «Хмара» О. Суходольського. Ось як описав цей день невідомий дописувач газети «Вісті Прилуччини»: «<...> Це був день початку систематичної, і наполегливої творчої праці в розвитку українського театрального мистецтва, яке протягом останніх довоєнних років майже зовсім втратило свій національний зміст і форму. Низка українських класичних драматичних творів, які правдиво відбивали історичне минуле нашої батьківщини, були заборонені – зняті з репертуарів театральних колективів. І тільки тепер, коли українська культура одержала широке поле для свого розвитку й діяльності, ці зразки української творчості знову з'являються на сцені театрів. Однією з таких п'єс, яка раніше була заборонена, наш міський театр розпочав творчу роботу в нових умовах постановою п'єси О. Суходольського – «Хмара» <...>» (Л.Д., 1942, с. 4).

Лише упродовж року театральний колектив підготував більше 20 великих вистав. Це – «Вій» (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 53), «Майська ніч» (Романюта, 1942, с. 2), «Лимерівна», «Наймичка», «Хмара», «Дай серцю волю, заведе в неволю», «Воскресіння», «Циганка Аза», «Сорочинський ярмарок», «Про що тирса шелестіла» та ін.; 5 невеликих вистав: «Кум-мірошник», «На перші гулі», «Бувальщина» та ін.; 6 концертів (Л.Д., 1942, с. 4).

У період нацистської окупації в театрі знову розпочали показувати вистави, зняті у 1937 р. радянською владою, а саме: «Казка старого млина», «Воскресіння», «Борці за мрії», «Хмара» та ін.

Згідно з наказом нацистської окупаційної влади, влітку 1942 р. було зроблено перегляд наявного фонду літератури. Дирекції та режисерам театру заборонили використовувати низку творів українських, російських, єврейських й німецьких авторів. Небажаними стали 36 українських письменників та поетів, серед яких: М. Бажан, В. Винниченко, В. Елан (Блакитний), А. Головка, Н. Забіла, О. Копиленко, О. Корнійчук, І. Ле, А. Малишко, П. Панч, М. Рильський, Ю. Смолич, В. Сосюра, П. Тичина та ін. До списку заборонених радянських літературних діячів було внесено 135 прізвищ. Це такі: Д. Бедний, М. Горький, С. Єсенін, І. Ільф, М. Ісаковський, В. Катаєв, Я. Купала, Я. Колас, В. Маяковський, С. Маршак, Б. Пастернак, К. Паустовський, М. Пришвін, О. Толстой, Д. Фурманов та ін. Небажаними для окупаційної влади стали твори 23 єврейських та 13 українсько-єврейських авторів, написані російською та українською мовами. Також було вилучено книги німецьких та єврейських авторів, перекладені на українську мову. До цього списку було внесено 38 літературних діячів, серед яких були Г. Гайне, Т. Манн, С. Цвейг, Л. Фейтвангер та ін. Заборонені книги було передано до архіву (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 47–52).

Окрім постановок вистав та концертів, колектив театру залучали до виступів під час різних зборів. Так, навесні 1942 р. у приміщенні театру відбувалася розширена нарада сільських старост та бригадирів. Перед початком наради був запланований виступ працівників театру. Перед цим ад'ютант коменданта міста вручив директору декламацію, портрет А. Гітлера та три прапори з нацистською символікою. Керував репетицією заходу німецький офіцер.

У день зібрання актор В. Гущенко прочитав декламацію, в якій було наголошено, що тільки німці можуть забезпечити українському селянству гарне життя. Читець закликав керівництво сільських общин виконувати розпорядження німецької влади в галузі сільського господарства. Після нього виступив хор театру в кількості 35 осіб, одягнений в український національний одяг. У кінці дійства співаки підняли руки з поверненням до портрета Гітлера і сказали «Хайль Гітлер» (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 25–26, 34 зв.).

Колектив театру нацисти також залучали під час організації провідів населення південних районів області, яке виїздило на роботу до Німеччини. Ось що написав невідомий автор, який підписався лише ініціалами Г. В., про концерт для від'їжджаючих, який відбувся в м. Прилуки наприкінці червня 1942 р.: «23 червня, вівторок, 4 години дня. В нещодавно відкритому саду біля міського театру грає духовий оркестр. Починає збиратися молодь, яка від'їздить на роботу до Німеччини, їхні родичі, друзі та знайомі. Далі, в приміщенні театру силами акторського колективу для від'їжджаючих дається спеціальний концерт. Перед тим, як розпочати концерт, виступив представник німецької вербувальної комісії, промова якого перекладалася на українську мову. Концерт, на диво був чудово підготовлений. Багатьох виконавців глядачі настирливо викликали на «біс» (Г. В., 1943, с. 2–3).

Після створення у м. Прилуки відділу пропаганди, співпраця з окупантами працівників театру стала тіснішою. Так, у квітні 1943 р., на запрошення представників відділу пропаганди, у приміщенні театру відбулася зустріч-знайомство з німецьким керівництвом акторів старшого та середнього віку. Банкет був влаштований за рахунок гостей (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 26–26 зв.).

У травні цього ж року директора театру П. Шипенка разом із акторами запросили до відділу пропаганди – у приміщення на вулиці К. Лібкнехта – з метою організації виїзних бригад у районі. Перед акторами виступив німецький чиновник, який прибув із м. Ніжин. Він запропонував директорові організувати в театрі виїзні бригади та оновити репертуар в Прилуцькому театрі, використавши твори сучасників (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 26 зв.).

Хочеться відзначити, що бригади гастролерів у театрі П. Шипенко створив ще в 1942 р. У кожній з них був свій керівник. Вони існували як самостійні одиниці. У своєму репертуарі поряд із новими виставами артисти використовували старі українські вистави та пісні.

Наймасовіші гастролі артистів Прилуцького театру відбувалися після закінчення літнього театального сезону, а саме в першій половині осені. У цей час приміщення театру ремонтували і готували до відкриття нового театального сезону. Групи

артистів виступали як у великих містах, так і в селах Прилуцького повіту.

На сторінках газети «Вісті Прилуччини» автори постійно висвітлювали інформацію про гастрольні подорожі артистів Київського, Ніжинського та Прилуцького театрів. В одному з номерів газети опубліковано статтю про гастролі Прилуцького театру до м. Чернігів у вересні 1942 р., яку підготував Віт*. «Закінчився літній театральний сезон, артисти Прилуцького театру імені Тараса Шевченка виїхали на гастролі по області.

Перший концерт відбувся днями в Чернігові. Зала, де проходила вистава, була вщент заповнена. Бажання чернігівців відвідати концерт було настільки великим, що доводилося продавати додаткові квитки. Кожен виступ присутні сприймали з великим задоволенням, а за добре виконання нагороджували бурхливими оплесками. Великою популярністю серед глядачів користувалися артисти Шульга та Черненко.

Концерти в Чернігові пройшли з великим успіхом. Чернігівці просили артистів частіше відвідувати їхнє місто. З Чернігова артисти поїхали до Бахмача», – читаємо в газеті (Віт, 1942, с. 4).

Проте більше творчий колектив показував вистави жителям населених пунктів Прилуччини. Ось що написав дописувач Романюта* про концертну програму, яку артисти театру показали 5 вересня 1942 р. у с. Перевалочна: «<...> Із загальної кількості артистів Прилуцького театру імені Т.Г. Шевченка 10 осіб, а саме, п. Кобець, Зінов'єв, Балабуха, Шинкаренко, Халдай, Біланенко, Романченко, Сліпченко, Петренко та Дяченко виїхали на гастролі до с. Переволочної та інших сіл Прилуцького повіту. У суботу 5 вересня, до вечора артисти зуміли сповістити населення про свій приїзд, причепурили приміщення народного будинку, пристосували місцеві декорації до постановки. Дільничі керівники с/г інспекції – німецькі офіцери, селяни, сільська інтелігенція, молодь заповнили приміщення народного будинку. Кожна дія п'єси закінчувалась під гучні аплодисменти публіки. П'єса «Майська ніч» та водевіль «На перші гулі» пройшла з великим успіхом <...> (Романюта, 1942, с. 2).

* Ім'я в документі відсутнє. Можливо, це псевдонім.

* Ім'я в документі відсутнє. Можливо, це псевдонім.

Наступну виставу театральним колективом було показано у сусідньому с. Охіньки, куди з Переволочної переїхали артисти. «<...> Тут у шкільному приміщенні відбулася вистава. Музика й радісні співи, танці і захоплення і тут були виявом вдячності артистам за приїзд <...>, – читаємо у статті (Романюта, 1942, с. 2).

Романюта порадив керівникам сіл оглянути та пристосувати в своїх населених пунктах приміщення, щоб, за можливості, в кожному селі побували артисти Прилуцького театру аби «культурно і розумно розважать селян» (Романюта, 1942, с. 2).

Хочеться відзначити, що часто після закінчення офіційних вистав чи концертів у селах розпочиналися молодіжні гулянки. Тому актори театру не квапилися покидати село, повертатися додому чи їхати далі. Вони розважалися разом із молоддю: грали, співали з ними пісень, танцювали чи просто відпочивали. Одне із таких дозвіль молоді у с. Переволочна описав Романюта: «<...> А по закінченню вистав ще довго не вгавав голосний баян. Німецькі офіцери дозволили розважатись молоді, не обмежуючи в часі. Шпарко хлопці вибивали гопака, кружляли хлопці і дівчата польок та інших танків. Тільки майоріли стрічки та вишиті сорочки переволочанських дівчат. А з ними й німецькі офіцери та артисти з захопленням виконували українські народні танки. І вже пізно вночі розходилась молодь під звуки баяна, під звуки пісень <...>» (Романюта, 1942, с. 2).

Варто відзначити, що за майже два роки нацистської окупації колективом театру була проведена велика робота в справі обслуговування населення сіл Прилуцького та сусідніх районів, а також різних міст Чернігівщини. Лише за перший рік роботи бригадами театру було дано 24 виступи в містах: Чернігів, Ніжин, Ромни, Конотоп, Пирятин і інших, а також понад 50 виступів по селах Прилуцького повіту (Л.Д., 1942, с. 4).

Починаючи з часу відкриття театру, і впродовж всієї його діяльності, адміністрація виділяла артистам тканину чи костюми для вистав. Так, вже восени 1941 р. 41 працівник театру звернувся до директора П.І. Шипенка з проханням видати від 2 до 5 м. тканини кожному для пошиття театральних костюмів. Дев'ять артистів отримали по 2 м. тканини, четверо – по 3 м., дві артистки – по 4 м. та два – по 5 м. (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 1, арк. 3–46).

Улітку 1942 р. для низькооплачуваної категорії працівників театру було виділено 10 жіночих жакетів або спідниць (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 36).

Що стосується оплати праці, то на 1 грудня 1942 р. заробітна плата директора становила 1 000 крб. (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 63). Проте сам П.І. Шипенко вказав, що отримував 1 900 крб. на місяць. Для порівняння цін із платнею наведемо приклад. У січні 1942 р. Петрові Івановичу продали корову на скотобазі м. Прилуки за 1 600 крб. (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 23).

Станом на 1 грудня 1942 р. заробітна плата артистів становила 700 крб., музикантів – 600 крб., обслуговуючого персоналу – 200 крб. (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 63), а сторожа у грудні 1941 р. – 150 крб. (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 1, арк. 26).

З першого листопада 1941 р. у місті було введено карткову систему на одержання хліба. Як вказав сам Петро Іванович, спершу він отримував хліба 400 гр. на себе та 200 гр. на родину (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 36). Пізніше директор театру отримував потрійний пайок від відділу торгівлі міської управи, до якого було включено хліб, цукор, жири, масло, ковбасу та ін. (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 23).

Із листопада 1942 р. від німецької комендатури щотижня або три рази на місяць працівникам театру також видавали масло, цукор, хліб, м'ясо, картоплю, капусту та ін. Причому їх відпускали в обмеженій кількості, але в неозначеному асортименті, не включаючи пайка за картками від держторгу. Ці харчові продукти розподілялися серед робітників театру так: сім осіб, до яких входили провідні робітники на чолі з директором, отримували по першій категорії, яка називалася трійною долею; дванадцять – по другій категорії – дві долі; близько шістдесяті – по третій категорії – одну долю. Як видно, наприкінці 1942 р. приблизно 80 осіб з колективу театру отримували пайок, що становило трохи більше 55 % складу трупи.

Продукти надходили до магазину театру, який утримувався на засоби всіх працівників. Видавали товари згідно з відомостями, яку складали у бухгалтерії. Розподіл працівників за категоріями здійснювала комісія, до складу якої входили директор

театру П. Шипенко та його заступник А. Чуйко, а також керівники всіх цехів. Від музики та хору представницею була А. Сингавська, від художньої частини – В. Гузей, від балету – Ю. Черненко (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 27).

Упродовж усього періоду окупації, в театрі директором проводилися закупки матеріалів для ремонтів, декорацій, відбувалися ремонти, будівництво різних об'єктів тощо.

Так, згідно з постановою Прилуцького районного та Прилуцького міського старостатів, з метою задоволення потреб культурного відпочинку населення міста та сіл Прилуцького району, навесні 1942 р. при міському театрі влаштували літній майданчик.

За приміщенням театру був занедбаний невеличкий садок. Силами акторського колективу його було розчищено, вивезено з нього сміття, зроблено рівні доріжки, які висипані піском. Було збудовано відкриту сцену та вздовж доріжок встановлено кілька десятків лавок. З колишнього будинку профспілок привезли буфет, з літнього саду – матеріали танцювального майданчика та «музичну раковину для духового оркестру». Також насадили багато молодих декоративних дерев та квітів. Приміщення театру в цей час також було обгороджено. Для цього виділили 320 метрів огорожі з колишнього іподрому (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 61).

У перший день відкриття літнього майданчика його відвідали понад 1 600 громадян міста, не рахуючи тих, що брали квитки на виставу в театрі. А «Лимерівну» в неділю переглянули також більше 1 000 осіб.

22 серпня 1942 р. дирекцією було придбано 100 кг. крейди вартістю 20 крб., а 25 – у комісійній крамниці № 7 придбано за 200 крб. «крон-жовтий», 27 серпня – тут же було придбано за 200 крб. «паризьку зелень» (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 13, арк. 38–39).

Із фонду театру бухгалтерія виділяла кошти на купівлю необхідних для постановки вистави речей. Так, для показу вистави «Дай серцю волю – заведе в неволю» 30 листопада 1941 р. бухгалтерією було виділено 25 крб. для придбання рушника, ска-тертини, рядна, простирадла, наволочок, насіння, цукрових бу-ряків та огірків тощо (ДАЧО, ф. Р-4197, оп. 1, спр. 1, арк. 47).

Варто відзначити і те, що великим досягненням художньо-го керівника П. Шипенка була виховна робота серед молодих

артистів. У різні часи до театру прийшло багато аматорів, які до цього часу ніколи не були на сцені, а пізніше окремі з них настільки вирости, що виконували головні ролі. Такий же ріст спостерігався і серед танцюристів.

За висновок можна взяти слова невідомого дописувача газети «Вісті Прилуччини»*, який, характеризуючи діяльність Прилуцького драматичного театру імені Тараса Шевченка цього часу, написав таке: «<...> слід відзначити, що, не зважаючи на військовий час, важкі умови праці, театральний колектив під керівництвом п. Шипенка проробив величезну роботу в справі розвитку театрального мистецтва» (Л.Д., 1942, с. 4).

1 листопада 1944 р. П. Шипенка було заарештовано (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 6). А 13 березня 1945 р. Військовий Трибунал розглянув справу. Було встановлено, що під час всієї нацистської окупації м. Прилуки П. Шипенко працював директором та художнім керівником Прилуцького драматичного театру імені Тараса Шевченка. За час своєї роботи директор повернув на сцену вистави, які раніше були заборонені радянською владою («Хмара»). Навесні 1943 р., під час наради старост Прилуччини, актори ставили вистави та читали вірші антирадянського характеру, а також вихваляли окупаційний режим та Гітлера.

На підставі ст. 54-10 ч. II КК УРСР Військовий Трибунал засудив П. Шипенка до позбавлення волі з відбуванням у виправно-трудовах таборах терміном на 8 років, з конфіскацією особистого майна та позбавлення громадських прав на підставі пунктів «а», «б», «в» ст. 29 КК УРСР терміном на п'ять років. Вирок було винесено остаточний. Оскарженню він не підлягав. Термін покарання розпочинався з дня арешту – 1 листопада 1944 р. (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 94–94 зв.).

Про подальшу долю П. Шипенка відомостей немає. Відомо лише те, що 1 грудня 1991 р. його було реабілітовано (АУ СБУ в Чернігівській області, ф. 7, спр. 15594, арк. 108–108 зв.).

Висновки. Отже, уже в першій половині жовтня 1941 р. приміщення Прилуцького театру було відремонтоване та підготовлене до роботи. Завдяки наполегливій праці директора та худож-

* У статті подано лише ініціали – Л. Д.

нього керівника театру П. Шипенка колектив продовжив театральні традиції довоєнного часу. До репертуару знову було включено низку вистав, які були заборонені радянською владою.

За два роки акторський склад театру постійно кількісно і творчо зростає, поповнюючись талановитою молоддю. Мистецький доробок колективу характеризується десятками прем'єр класичних драматичних творів українських і зарубіжних авторів, а також численними гастрольними в містах і селах Чернігівської області.

Перспективним напрямом подальшого дослідження проблеми є аналіз документів щодо відвідуваності населенням театру, його прибутковості. Доцільним також є розгляд кримінальних справ, які було порушено проти акторів театру.

Джерела та література

АУ СБУ в Чернігівській області – Архів Управління Служби Безпеки України в Чернігівській області.

Віт. (1942). Гастрольна подорож по області. *Вісті Прилуччини*, 108.

Г. В. (1942). Концерт для виїжджаючих. *Вісті Прилуччини*, 73.

ДАЧО – Державний архів Чернігівської області

Л.Д. (1942). Ювілей українського театру. *Вісті Прилуччини*, 134.

Романюта. (1942). Гастролі на селі. *Вісті Прилуччини*, 106.

References

AU SBU v Chernihivskii oblasti – Arkhiv Upravlinnia Sluzhby Bezpeky Ukrainy v Chernihivskii oblasti [Archive of the Security Service of Ukraine in Chernihiv Oblast] [in Ukrainian].

Vit. (1942). Hastrolna podorozh po oblasti [Touring the region]. *Visti Pryluchchyny – Pryluchchyna News*, 108 [in Ukrainian].

H. V. (1942). Kontsert dlia vyizdzhaiuchykh [Concert for the departing]. *Visti Pryluchchyny – Pryluchchyna News*, 73 [in Ukrainian].

DACHO – Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti [State Archives of Chernihiv Oblast] [in Ukrainian].

L.D. (1942). Yuvilei ukrainskoho teatru [Anniversary of the Ukrainian Theater]. *Visti Pryluchchyny – Pryluchchyna News*, 134 [in Ukrainian].

Romaniuta. (1942). Hastroli na seli [Touring the countryside]. *Visti Pryluchchyny – Pryluchchyna News*, 106 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.09.2019